

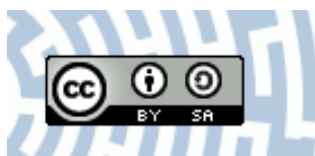

You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Analiza diachroniczna określeń zapominania w językach ąltajskich

Author: Kamil Krakowiecki

Citation style: Krakowiecki Kamil. (2018). Analiza diachroniczna określeń zapominania w językach ąltajskich. W: I. Kida (red.), "Historical issues in Hamito-Semitic and Indo-European languages" (s. 85-94). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Analiza diachroniczna określeń zapominania w językach altajskich*

Abstrakt: Artykuł omawia badania fonologiczne nad rozwojem rdzeni realizujących pojęcie ZAPOMINANIA od języka praałtajskiego do języków: pramongolskiego, pratureckiego i pratunguskiego. Wykorzystane dane pochodzą z baz danych etymologicznych. Pokróćce przedstawiono zarys geografii i historii języków altajskich, następnie w części zasadniczej szczegółowo zbadano wspomniane zmiany. W tym celu wprowadzono narzędzie profilu fonetycznego. Istotnym elementem artykułu jest przedstawienie potencjalnego pokrewieństwa omawianych rdzeni z rdzeniami praindoeuropejskimi. Ostatecznie zostają nakreślone ewentualne przyszłe kierunki badań.

Słowa kluczowe: językoznawstwo diachroniczne, bazy danych etymologicznych, języki altajskie, języki indoeuropejskie

Wstęp

Niniejszy artykuł stanowi próbę opisu badań, głównie fonologicznych, dotyczących określeń zapominania w językach altajskich. Szczególną uwagę poświęcę procesom fonologicznym zachodzącym przy przejściu tych określeń z fazy praałtajskiej do faz: pratureckiej, pramongolskiej i pratunguskiej. Na potrzeby badań skorzystałem z bazy danych etymologicznych (<http://starling.rinet.ru>, dostęp: 21.11.2013), będącej komputerową wersją publikacji zatytułowanej „Altaic Etymological Dictionary” („Altajski słownik etymologiczny”), której autorami są S. Starostin, A. Dybo i O. Mudrak (2003). Na wstępie dokonam przedstawienia zarysu geografii i historii języków altajskich. Następnie przeana-

* Chciałbym w tym miejscu wyrazić swą wdzięczność wobec Agnieszki Solskiej i Ireneusza Kidy, za cenne uwagi merytoryczne i techniczne, Katarzyny Hyli, która była uprzejma skorygować tekst pod względem stylistycznym, a także Sabiny Dubiel, która znalazła się wśród pierwszych słuchaczy.

lizuję kolejno określenia zapomniania oraz ich historyczny rozwój w językach altajskich. Na końcu podsumuję dotychczasowe obserwacje i wyciągnę wnioski.

Zarys geografii i historii języków altajskich

Rodzinę języków altajskich, której status jest znacznie mniej ugruntowany wśród językoznawców niż np. status rodziny indoeuropejskiej (co może wynikać z badań wciąż jeszcze niezadowolających, zarówno w sensie ilościowym, jak i jakościowym), zazwyczaj dzieli się na trzy główne grupy. Są to: języki tureckie, języki mongolskie oraz języki tunguskie we wschodniej części Syberii (Matthews 2007). Ich wspólnym przodkiem był język praałtajski, który powstał w rejonie północnych rubieży pustyni Gobi, w pobliżu gór Altaj. Jego rozpad przebiegał w dwóch etapach (Polański et al. 1993):

1. podział na dwie grupy: turecką na zachodzie oraz mongolsko-tunguską na wschodzie;
2. podział grupy mongolsko-tunguskiej na dwie podgrupy: mongolską i tunguską.

Jeśli chodzi o zagadnienia geograficzne, zasięg języków altajskich obejmuje Azję Środkową, Azję Mniejszą oraz Europę Wschodnią. Językami mongolskimi posługują się głównie mieszkańcy Republiki Mongolii oraz przyległej części Chin. Ich głównym przedstawicielem jest język mongolski, od którego wywodzi się nazwa grupy. W średniowieczu Mongołowie używali klasycznego języka mongolskiego, którego forma pisana jest poświadczona zapisami pochodzącymi już z XIII wieku. Stosowano pismo wywodzące się z alfabetu semickiego, którym zapisywano m.in. język aramejski (Matthews 2007). Za podstawowe cechy wspólne dla języków altajskich należy uznać brak kategorii rodzaju gramatycznego, harmonię wokaliczną, aglutynację, itp. (Polański et al. 1993).

Fonologia języka praałtajskiego

Starostin, Dybo i Mudrak (2003) zrekonstruowali system fonologiczny języka praałtajskiego w następujący sposób (za: Bomhard 2006, zmienione):

Spółgłoski zwarte i afrykaty:	p'	t'	č'	k'
	p	t	č	k
	b	d	ž	g
Sybilanty:		s	š	
		z-		
Spółgłoski nosowe i płynne:	m	n	ń	ŋ
	-l-		ł	
	-r-		-r'-	

Półsamogłoski:					-j-
Samogłoski:	i	e	u	o	a
	ī	ē	ū	ō	ā
Dyftongi:	ja	jo	ju		

Według autorów *z i *j występują w dystrybucji dopełniającej się (ang. *complementary distribution*). Sybilant *z występuje tylko w nagłosie, podczas gdy *j nigdy nie spotykamy w tej pozycji. Starostin et al. (2003) odrzucają hipotezę harmonii wokalicznej w języku praałtajskim. Ich zdaniem harmonia wokaliczna wykształciła się dopiero dużo później w grupach potomnych, w związku ze złożonymi procesami, jakie zachodziły pomiędzy samogłoskami pierwszej i drugiej sylaby w wielosylabowych rdzeniach i derywatach.

W tej propozycji systemu fonologicznego języka praałtajskiego przyjmuje się, że w tym języku występowało pięć samogłosek (*i, *e, *u, *o, *a) oraz, wyłącznie w sylabach początkowych, trzy dyftongi (*iu, *io, *ia). Wzajemne oddziaływania ośmiu fonemów samogłoskowych występujących w pierwszej sylabie (*i, *e, *u, *o, *a, *iu, *io, *ia) i pięciu fonemów samogłoskowych występujących w drugiej sylabie (*i, *e, *u, *o, *a) doprowadziły do powstania niezwykle złożonego systemu odpowiedniości.

Rekonstrukcja dyftongów z niezgłoskotwórczym i została dokonana głównie na podstawie ich kontynuantów w językach prabunguskim i pratureckim (odpowiednio *-ia-/*-iu- oraz *-ia-). Niekiedy zdarza się, że dyftongi zostają utracone w językach potomnych i należy je rekonstruować, bazując wówczas na innych przesłankach.

Wciąż nie znamy z całą pewnością realizacji fonetycznej dyftongów praałtajskich. Starostin et al. (2003) traktują je jako dyftongi, gdyż jako takie zachowały się one w wielu przypadkach w językach potomnych, takich jak prabunguski, praturecki czy koreański, jednak teoretycznie dopuszczalna jest również interpretacja upatrująca w nich samogłoski przednie. W takim przypadku przyjęłyby one postać: *ä zamiast *ia, *ö zamiast *io oraz *ü zamiast *iu. Wydaje się, że jest to nadal kwestia sporna, wymagająca dalszych badań.

Za punkt wyjścia swojej rekonstrukcji badacze przyjęli system samogłosek języka prabunguskiego, z uwagi na to, że jest to najbardziej zachowawczy z języków potomnych. W językach pratureckim, pramongolskim i koreańskim silnie zaznacza się harmonia wokaliczna – pierwsza samogłoska jest zwykle przekształcana pod wpływem drugiej. Wobec tego samogłoska przednia w pierwszej sylabie sygnalizuje obecność samogłoski tego typu również w drugiej sylabie. Jednakże upodobnienia tego typu mogły zachodzić nie tylko wstecznie, ale także postępowo – druga samogłoska mogła zostać przesunięta do przodu lub do tyłu pod wpływem pierwszej, co wywołuje znaczną niejednorodność w kontynuantach. W języku japońskim prawdopodobnie doszło do całkowitego upodobnienia pierwszej samogłoski do drugiej (zbliżony proces zaszedł później

w języku mongolskim), wobec czego cechy jakościowe samogłosek japońskich w pierwszej sylabie są dobrym wskaźnikiem początkowych cech jakościowych samogłoski w drugiej sylabie, która z kolei mogła również ulec upodobnieniu lub zaniknąć całkowicie.

Współcześnie we wszystkich językach ątajskich samogłoski sylab innych niż początkowa są zwykle bardzo niestabilne. Bywa, że zostają upodobnione do wcześniejszych samogłosek na mocy harmonii wokalicznej, ulegają kontrakcji (ściągnięciu) z samogłoskami z sufiksów, lub zanikają całkowicie. Jak już zostało wspomniane, samogłoski zachowały się najlepiej w językach z grupy tunguskiej, a zredukowały w rdzeniach większości języków tureckich i koreańskiego. Bomhard (2006) zauważa, że podobna sytuacja ma miejsce w językach germańskich na tle innych języków indoeuropejskich oraz w językach naskich (Kaukaz Wschodni), gdzie samogłoski inne niż pierwsze mogą zostać odtworzone tylko na podstawie przegłosu w pierwszej sylabie. Starostin et al. (2003) zdecydowali się zrekonstruować dalsze samogłoski inne niż początkowe na podstawie przesłanek pośrednich, mianowicie, badając sposób, w jaki te samogłoski wpływały na samogłoski je poprzedzające. Zdaniem rosyjskich uczonych należy dopiero opracować reguły ewolucji samogłosek innych niż początkowe w poszczególnych grupach języków ątajskich – uzyskany wynik będzie zależny głównie od morfologii rzeczownika i czasownika oraz systemów akcentowania.

Określenia zapominania

W języku praałtajskim pojęcie ZAPOMINANIE jest wyrażane przez dwa główne rdzenie: *ńjač'i oraz *umun(t)o (<http://starling.rinet.ru>). Pierwszy z nich, przywołujący jeszcze pojęcie ODMAWIAĆ, rozwinął się w języku pramongolskim do formy *niča-, w pratanguskim do formy *ńaču-, zaś w języku pratureckim brak jego kontynuantów. Przyjrzyć się teraz dokładnie poszczególnym zmianom.

Pramongolskie *niča- wyróżnia się zachowaniem nagłosowego n, które w języku pratanguskim ulega ściągnięciu z następną niezgłoskotwórczą samogłoską przednią, wysoką. Procesy fonologiczne zachodzące w obrębie tego rdzenia można przedstawić za pomocą wykresu w formie tabeli, który opracowałem na potrzeby niniejszej pracy. Wykresowi temu nadałem nazwę profilu fonetycznego, gdyż stanowi on pewien kontur i nawet jeśli nie przedstawia kompletnych informacji natury anatomicznej dotyczących artykulacji, to przynajmniej schematycznie ujmuje sedno tych informacji w sposób użyteczny dla lingwisty. Skróty:

2w. – dwuwargowe,
Z. – zębowe,

W.-z. – wargowo-zębowe,
Dz. – dźwiękowe,

Zdz. – zadziąsłowe,

P. – podniebienne,

J. – języczkowe,

N. – nagłośniowe,

N – nosowa,

prz – przymknięta niezaokrąglona,

o – otwarta,

C. – centralne,

Rfl. – retrofleksyjne,

Mp. – miękkopodniebienne,

G. – gardłowe,

Krt. – krtaniowe,

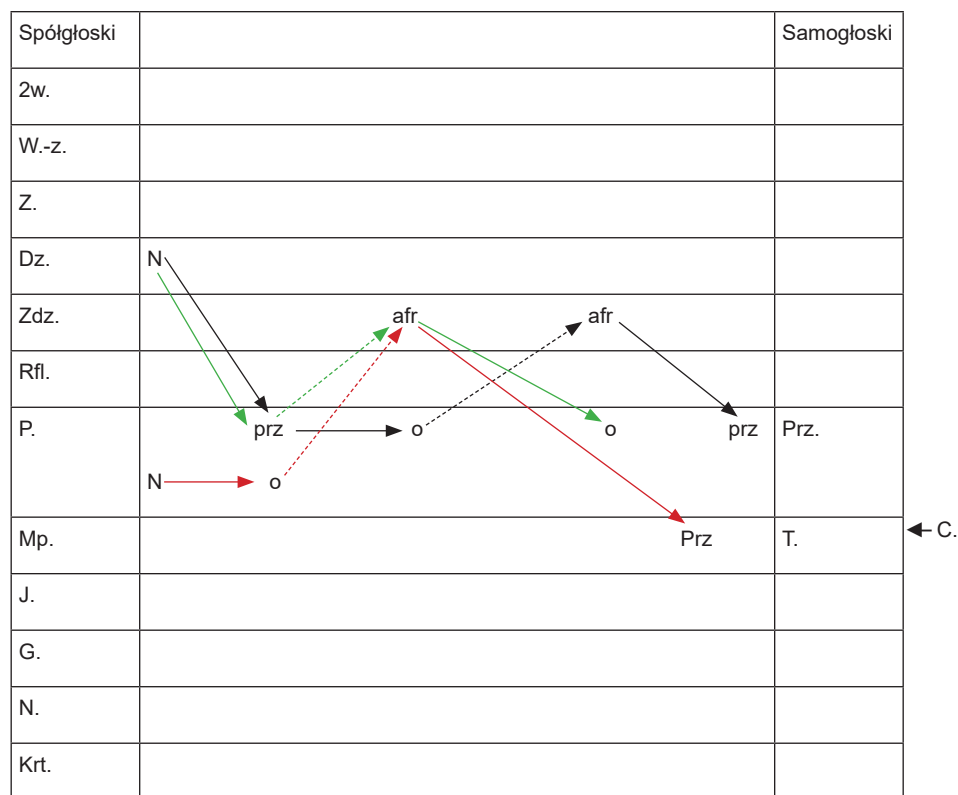
afr – afrykata,

Prz – przymknięta zaokrąglona,

Prz. – przednie,

T. – tylne.

Podpisy na wykresie dotyczą sposobu artykulacji, zaś po bokach – miejsca artykulacji. Strzałki ciągłe oznaczają płynne (tj. bez zwarcia) przejścia między głoskami, przerywane – przejścia ze zwarciem.

Wykres 1. Profil fonetyczny wyrazów *njač'i (czarny), *niča- (zielony) i *ñaču- (czerwony)

Wykres 1 można wykorzystać w badaniach diachronicznych, gdyż opiera się on na założeniu połączenia realizacji fonetycznej z jej odwzorowaniem graficznym. Porównanie odwzorowania graficznego do pisma odręcznego wydaje mi się trafne, gdyż podobnie jak w przypadku pisma, wykres dąży do maksymalnej

ekonomii sprowadzającej się do postaci linii prostej. Dążenie do zrozumiałości przekazu i odróżniania jednych elementów języka od innych skutkuje redundancją, co z kolei prowadzi do komplikacji kształtu wykresu. Obserwując zatem kształt profilu i jego zmienność w czasie, dochodzimy do istotnych wniosków, rzutujących na nasze postrzeganie rozwoju słowa i wzbogacających jego analizę. Szczególnie istotne jest tutaj umieszczenie w jednym miejscu kilku wykresów, przedstawiających różne formy rozpatrywanego słowa. Możemy więc mówić o zróżnicowaniu przestrzennym i czasowym, które zostaje ujęte w ramy pewnego syntetycznego tworu. Oczywiście nie może się to odbyć bez uogólnień czy innego rodzaju zmian pierwotnego kształtu słowa. Owe zmiany mają jednak znaczenie marginalne, szczególnie w przypadku językoznawstwa diachronicznego jako dyscypliny, która stawia sobie za cel raczej wypracowanie zadowalającej rekonstrukcji niż posługiwanie się precyzyjnymi danymi akustycznymi.

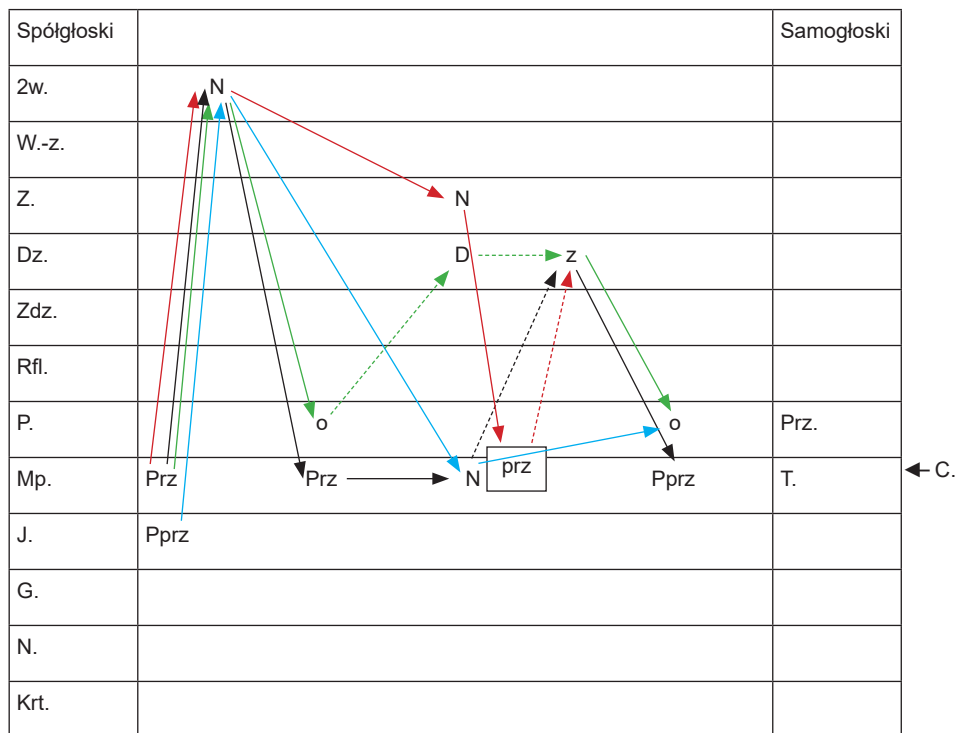
Rozpatrzmy najpierw przejście *nīāč`i → *niča-. Jak można odczytać z profilu fonetycznego, mamy tutaj do czynienia z łagodną dysymilacją, przynajmniej w początkowej części, oraz, co ważniejsze, z metatezą. Można założyć, że niezgłoskotwórcze *ī* w *nīāč`i zaczęło w pewnym momencie nabierać charakteru zgłoskotwórczego. W wyniku tego procesu powstał rozziw wynikający z sąsiedztwa /i/ z /a/. Metateza pozwoliła zniwelować ten rozziw, jednocześnie tworząc z jednej sylaby zamkniętej dwie otwarte.

Z inną sytuacją mamy do czynienia w przypadku przejścia *nīāč`i → *ñaču-. Tutaj niezgłoskotwórcze *ī* nie uzyskało, jak poprzednio, pełnej autonomii, lecz zostało niejako wchłonięte przez nagłosowe *n*, powodując jego palatalizację. Końcowa samogłoska tylna wysoka zaokrąglona /u/ nie odgrywa w zasadzie większej roli w diachronii tego słowa, choć możemy się w niej doszukiwać cofniętego wariantu wygłosowego /i/ ze słowa praałtajskiego.

Teraz przejdziemy do drugiej ze wspomnianych realizacji pojęcia ZAPOMINANIA w języku praałtajskim, a mianowicie *umŋ(t)o. Głoska /t/, jako najmocniejsza w tym wyrazie, jest wariantywna. Należy zwrócić uwagę na fakt, iż zrekonstruowano formę tego słowa w języku pranostratycznym, która ma formę *HumŋV i odnosi się nie tylko do pojęcia ZAPOMINANIE, ale i SEN (<http://starling.rinet.ru>). Kontynuantów tego rdzenia można się doszukiwać również w językach indoeuropejskich. W języku praindoeuropejskim przybrał postać *onr̥/ *oner-, dokonała się również zmiana skutkująca użyciem rzeczownikowym 'sen, wizja senna'. Dalsza ewolucja spowodowała wykształcenie słowa anurž 'sen' w języku armeńskim i całej rodziny wyrazów związanych znaczeniowo ze snem w języku starogreckim (ónar 'sen', 'wizja senna', óneĩro-s, óneĩro-n, w dialekcie eolskim ónoĩro-s 'ts.', ánaĩron = óneĩron, ánar = ónar; zob. Pokorny 1959).

Praałtajskie *umŋ(t)o wyewoluowało w trzy podstawowe formy: w pratureckim przeszło w *umni-t- (~ -mŋ-), w pramongolskim w *umta-, *umarta-, a w pratunguskim w *omŋa-. W zasadzie we wszystkich tych przypadkach

mamy do czynienia z pojęciem ZAPOMINANIE, a w pramongolskim także SEN. Procesy fonologiczne w obrębie tego leksemu prześledzimy znowu z wykorzystaniem profilu fonetycznego:

Wykres 2. Profil fonetyczny wyrazów *umun(t)o (czarny), *umni-t (czerwony), *umarta- (zielony) oraz *omja- (niebieski). Oznaczenia jak w wykresie 1.

Na początek przyjrzymy się przejściu *umun(t)o → *umni-t- (~-mŋ-). Jak można wnosić z form wariantywnych podanych w nawiasach, zmiana ta nie była jednorodna. Mogła ona przybrać cztery formy:

- *umun(t)o → *umni-t- [+ t; - ŋ],
- *umun(t)o → *umni-t- [- t; - ŋ],
- *umun(t)o → *umŋi-t- [+ t; + ŋ],
- *umun(t)o → *umŋi-t- [- t; + ŋ].

Na powyższym profilu fonetycznym przedstawiono tylko pierwszy z możliwych wariantów zmiany.

Ad a) Dochodzi do elizji wewnątrzwyrazowej samogłoski /u/, być może pod wpływem identycznej samogłoski nagłosowej (haplologia). W innym miejscu zbitka spółgłoskowa /ŋt/ zostaje rozdzielona samogłoską /i/, jak się wydaje, aby zrekompensować wspomnianą elizję. Dochodzi do przeniesienia spółgłoski nosowej welarnej w okolicę dźwiękową za sprawą zmiany otoczenia (wcześniej

utrzymanie tej głoski z tyłu języka było spowodowane przez sąsiadującą samogłoskę tylną /u/. Występuje apokopa /o/.

Ad b) Jak w (a), z tym że mamy do czynienia z epentezą spółgłoskową w wygłosie (zaznacza się tu dążność do zamykania sylab).

Ad c) Jak w (a), z tym że welarne n zostaje zachowane.

Ad d) Jak w (b), z tym że welarne n zostaje zachowane.

Teraz skierujmy uwagę w stronę zmiany *umun(t)o → *um(ar)ta-. Tutaj znowu możemy mówić o pewnym zróżnicowaniu. Daje ono następujące możliwości:

- a) *umun(t)o → *umarta- [+ t, + ar],
- b) *umun(t)o → *umta- [+ t, - ar],
- c) *umun(t)o → *umarta- [- t, + ar],
- d) *umun(t)o → *umta- [- t, - ar].

Na profilu fonetycznym przedstawiono ponownie tylko pierwszy z wariantów.

Ad a) Zmiany tutaj zachodzące mają charakter o wiele bardziej innowacyjny, niż miało to miejsce w przypadku języków pratureckiego i pratinguskiego. Przede wszystkim zachodzi tu dość skomplikowane przejście *-un- → *-ar-. Mimo pozornej odmienności tych dwóch sekwencji, należy zwrócić uwagę na fakt, że profil fonetyczny zachowuje zbliżony kształt. Dowodzi to, że nastąpiło zaledwie regularne przesunięcie (bez posłużenia się profilem fonetycznym zauważenie tego typu relacji byłoby dość trudne). Jak widzimy, oprócz przesunięcia samogłosek na pozycje przednie, nastąpiło upodobnienie wsteczne pod względem miejsca artykulacji spółgłoski welarnej do spółgłoski dźwiękowej. Kluczowa jest kwestia ustalenia kolejności tych zmian. Zasadniczo widzę tutaj dwie możliwości:

1. najpierw nastąpiła asymilacja spółgłoski, która pociągnęła za sobą otwarcie samogłosek, lub
2. pierwsze stadium stanowiło otwarcie samogłoski wygłosowej, co doprowadziło z kolei do zmiany miejsca artykulacji spółgłoski i ostatecznie zmiany poprzedzającej ją samogłoski.

Teoretycznie obie propozycje przedstawiają jednakowe prawdopodobieństwo z fonologicznego punktu widzenia. Aby dokonać wyboru jednej z nich, należałoby wykorzystać dane z innych języków, czego jednak w niniejszym artykule nie uczynię.

Co do sposobu artykulacji, można zauważyć, że spółgłoska nosowa ŋ posiadała rację bytu wyłącznie w sąsiedztwie samogłoski tylnej przymkniętej /u/. Duża zbieżność akustyczna głosek daje się odnotować również w przypadku /u/ – niezaokrąglonego wariantu /u/, wchodzącego w skład samogłosek nosowych. Wydaje się, że w języku pramongolskim ze względu na reguły fonotaktyczne niedopuszczalna byłaby sekwencja typu *aŋ, a nawet zasymilowana *an. Pojawiła się więc o wiele silniejsza spółgłoska /r/.

Ad b) Wydaje się, że tutaj zmiana zaszła o jedno stadium dalej niż w (a), mianowicie wystąpiła haplogolia.

Ad c) W tym przypadku dochodzi do znacznego odstępstwa od zasady ekonomii. Przypuszczam, iż epentezie /t/ należy przyznać tutaj absolutne pierwszeństwo, a dopiero potem rozpatrywać dalszą zmianę jak w (a), bowiem w przeciwnym razie wyjaśnienie tej ewolucji byłoby karkołomne.

Ad d) Tutaj formę *umta- należy uważać za uproszczoną wersję formy *umarta-. Następne zmiany następują jak w (c).

Została do rozpatrzenia jeszcze zmiana: *umuŋ(t)o → *omŋa-. Również w tym przypadku możemy wyróżnić dwa jej warianty:

a) *umuŋto → *omŋa-,

b) *umuŋo → *omŋa-.

Ad a) Posługując się profilem fonetycznym, stwierdzam, że zmiana ta ma tendencję upraszczającą. Dochodzi do elizji artykulacyjnie kłopotliwej spółgłoski /t/ oraz samogłoski /u/, co prowadzi do zamknięcia pierwszej sylaby i w efekcie do utworzenia zbitki spółgłoskowej /mŋ/. Nagłosowa samogłoska zostaje obniżona.

Ad b) Jw., z tym że brak elizji spółgłoski /t/.

Podsumowanie i wnioski

Istotnym faktem dotyczącym języka praaltajskiego jest to, że pojęcie ZAPOMINANIE jest w nim wyrażane przez dwa rdzenie: *njač'i i *umuŋ(t)o. Wiele z omawianych procesów fonologicznych przebiega w kilku wariantach, co stwarza szerokie pole do ich interpretacji. Zróżnicowanie kontynuantów tych rdzeni w językach potomnych: pramongolskim, pratureckim i pratunguskim, jest dość znaczne. Przydatnym narzędziem w badaniach diachronicznych tego typu okazuje się opracowana przeze mnie koncepcja profilu fonetycznego, który odzwierciedla zmiany w artykulacji głosek wchodzących w skład rozpatrywanych słów poprzez analogię do pisma odręcznego. Prace rosyjskich językoznawców z tzw. moskiewskiej szkoły komparatystyki (Dolgopolski 2006, 2008; Illich-Svitych 1971) pozwoliły zrekonstruować rdzeń pranostratyczny, z którego wyewoluował zarówno rdzeń praindoeuropejski, jak i praaltajski, co stwarza bodziec do dalszych badań na ten temat. Niniejszy artykuł stanowi jedynie przyczynek do wyczerpującego ujęcia tej problematyki, wciąż czekającego na realizację.

Bibliografia

- Bomhard, A. R. 2006. *A brief history of the reconstruction of the Proto-Altaic Phonological system*. <http://academia.edu> (dostęp: 10.01.2014).
- Dolgopolski, A. 2006, 2008. *Nostratic dictionary*, Oxford – McDonald Institute for Archaeological Research. <https://www.repository.cam.ac.uk/handle/1810/196512> (dostęp: 19.01.2014).
- Illich-Svitych, V. M. 1971. Опыт сравнения ностратических языков (семитохамитский, картвельский, индоевропейский, уральский, дравидийский, алтайский). Введение. Сравнительный словарь (б – К). Moskwa: Наука.
- Matthews, P. H. 2007. *The concise Oxford dictionary of linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Pokorny, J. 1959. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern & München: Francke Verlag.
- Polański, K. (red.). 1993. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich.
- Starostin, S. *The tower of Babel. Evolution of human language project*. <http://starling.rinet.ru> (dostęp: 18.12.2013).
- Starostin, S., Dybo, A. & Mudrak, O. 2003. *Etymological Dictionary of the Altaic Languages*. Leiden: Brill.